

Två testamenten

Ukrainas nationalskald Taras Sjevtjenko (Тарас Шевченко, 1814–1861) föddes som livegen i byn Moryntsi i Kievs guvernement. Under en vistelse i Sankt Petersburg visade pojken konstnärliga anlag och efter en insamling bland lokala ukrainare för att friköpa honom kunde han börja studera vid konstakademin.

Tillbaka i Ukraina började han från och med 1840 publicera diktsamlingar i nationalhistoriska ämnen. År 1841 reste han omkring i Ukraina, dokumenterade historiska platser i teckningar och samlade etnologiskt material.

I Kiev anslöt sig Sjevtjenko till Kyrillos och Methodios ukrainsksinnade hemliga sällskap. Han arresterades och dömdes till armétjänst på obestämd tid. Den stränga domen berodde på dikter som kritiserade tsaren. När han äntligen befriats från militärtjänst fick han inte återvända till Ukraina. Han levde resten av sitt liv under sträng bevakning.

Sjevtjenkos historiska dikter om kosacker var centrala för det ukrainska nationella uppvaknandet. Ukrainas forna storhet framställdes i kontrast mot det tillstånd av förnedring som rådde under det ryska styret. Kosackerna gjorde uppror mot det polska förtrycket, men misslyckades på grund av att kosackeliten utnyttjade bönderna och underkastade sig Ryssland.

Poeten föreställde sig också det ukrainska språkets blomstring och landets framtida frihet.

Den sovjetiske författaren och dissidenten Andrej Sinjavskij skrev att de södra stäpperna för Sjevtjenko representerade det historiska landet för forntidens sagoomspunna skyter. Modersmålets resurser var lika jungfruliga för Sjevtjenko som den svarta jorden för Ukraina. För poeten var den gamla

folkloren inte bara ett dekorativt skal, utan ett autentiskt original. Han undersökte sitt folks historia och sökte djupare i folkdiktningens källor än vad ryska poeter ansåg lämpligt vid denna tid.

Med en kosacks urkraft gick han rakt fram och uttryckte sig på ett språk som välldes upp ur psykets dolda djup. I hans själ flätades frihetslängtan samman med forntidens febrila trolldom. Med sin förening av socialt uppror och en explosion från det undermedvetna förebådar Sjevtjenko futurismen.

Det har faktiskt hävdats att det ukrainska folket och dess folklore skulle ha en särskilt stark koppling till det undermedvetna. Också Gogol är ett bra exempel på detta, säger Sinjavskij.

Sången ”Till floden Dnjepr” – i Finland känd och älskad under namnet ”Viimeisen kerran katson Dnepriin ...” – är skriven av Sjevtjenko. I den tar han avsked från sitt fosterland före sin eviga landsflykt.

I dikten ”Mitt testamente” tecknar Sjevtjenko ett nationallandskap och skapar kontakt och dialog med det blivande, fria Ukraina.

Med sina dikter uppnådde Sjevtjenko berömmelse redan under sin livstid, men en del av dem – de politiskt ömtåliga – publicerades först på 1900-talet.

Som ett led i kampanjen för att utplåna den ukrainska identiteten har den ryska armén på de ockuperade områdena förstört alla statyer av Sjevtjenko.

Redan sommaren 2023 kunde man räkna över trettio ukrainska författare och poeter som dött i ryska terrorbombningar, berättar den estniska poeten Igor Kotjuh.

Vi sitter i seminarierummet i Tallinns centrumbibliotek för ett boksläpp av den ukrainska emigrant-

Mitt testamente

Begrav mig, när jag dött,
i mitt kära Ukraina,
låt min gravkulle ligga högt över den öppna slätten,
så att mina ögon må se över
den gränslösa stäppen, Dnjeprs bråddjupa stränder,
och mina öron höra bruset från den mäktiga strömmen.

Då Dnjepr sköljer fiendens blod ut ur Ukraina
ut i det djupblå havet,
då lämnar jag dessa kullar och bördiga vallar,
jag lämnar dem alla och flyger iväg
till Guds boning, och då ber jag.
Men fram till den dagen vet jag ingenting om Gud.

O, begrav mig och res er sedan,
krossa era tunga bojor och låt
den frihet ni erövat döpas i tyrannernas blod.
Och i en ny stor familj, i de frias familj,
minns också mig med ett vänligt,
milt uttalat ord.

TARAS SJEVTJENKO

Fritt översatt från ukrainska via engelska och finska
av Jukka Mallinen och Johan Stén.

poeten Yuriy Tarnawskys (Юрій Тарнавський, Jurij Tarnavskyj) valda dikter med titeln ”Såret har ett namn”. Förläggaren, Dmitri Kuzmin, chef för det Riga-baserade ryskspråkiga förlaget *Literatura bez granits* (”Litteratur utan gränser”), berättar om Tarnawsky, och poeten själv medverkar via videolänk från New York.

Ukrainas litteratur förlorade nästan allt under 1930-talets förföljelser. Dess framtid vilade helt på flyktinglitteratur, som fritt kunde ösa ur västerländsk modernism. Tarnawsky var inflytelserik i The New York Group of Poets, i en avantgardistisk krets av ukrainska flyktingförfattare som uppstod 1952. Den präglades av innovation och öppenhet för världslitteraturen.

Tarnawsky föddes 1934 i staden Turka i dåvarande Polen (nuvarande Lviv-regionen i Ukraina). Från 1944 bodde han i Tyskland och absolverade det ukrainska gymnasiet i München 1952, varefter

han flyttade till USA. Därefter tog han en doktors-examen i teoretisk lingvistik vid Newark College of Engineering. Från 1956 till 1992 ledde Tarnawsky IBM:s avdelning för tillämpad lingvistik och från 1992 till 1996 var han professor i ukrainsk litteratur vid Columbia University. Han redigerade New York-gruppens poesitidning *Novi poeziji* som utkom mellan 1959 och 1971 och tillhörde också The Fiction Collective, en grupp innovativa amerikanska författare.

Tarnawskys första samling, som fokuserade på urbana ämnen och temat död, mottogs av kritiker som ett nytt kapitel i ukrainsk poesi. Den uttalat existencialistiska romanen ”Vägar” (*Шляхи*, 1961, på ukrainska) ansågs också vara början på något nytt. Tarnawskys tidiga verk är nästan uteslutande rotade i västerländsk litteratur, särskilt latinamerikansk och fransk försymbolistisk poesi, surrealism och existentialism. I sina senare verk använde poeten

Ukraina

Din geografi sträckte sig
inte ut till stäpper eller berg –
utan till ett halvklot av miljoner hjärtan
och till sångernas osynliga vidder.

Du är inte skapad av historien,
utan av längtan efter din skönhet.
I människosjälar danas du som en dikt
och som en metafor klingar din idé.

Ett land skaldat av böner och klagan,
främsta producenten av död,
din kontur är inte utan orsak
ett hjärta smulat mellan tänderna.

27.1.1965

också neofuturistiskt ordbrytande, politiska dikter och poetiska memoarer.

År 1970 gav han ut samlingen ”Poesi av intet” (*Поезія про ніщо*) och skrev därefter huvudsakligen på engelska. Efter att Ukraina blev självständigt 1991 återvände han till det ukrainska språket och började besöka sitt hemland.

Hans dikt ”Ukraina” fokuserar på det tragiska fosterlandet, som hamnat bakom taggtråd. På andra sidan oceanen bultar dock den allra största längtan: ”längtan efter din skönhet”. På en karta är Ukraina till formen mycket lik det traditionellt avbildade hjärtat, som i dikten ”smulas mellan tänderna”. Dikten ”Ryssland” är en reaktion på hur Pragvåren kvästes. Dessa dikter är nu mer än femtio år gamla men poeten säger att de, till följd av den ryska invasionen, har blivit lika viktiga för honom nu som de var när de skrevs.

Tarnawsky säger att han skulle vilja skriva något

personligt om det här kriget, men att han inte kan. Han är inte tillstades och kan bara uppleva kriget via nyheterna. Han har beskrivit den ryska invasionen med ett makabert tonfall i dikten ”Detta lik ruttnar”.

Enligt Tarnawsky har medborgar- och krigs- poesin ökat explosivt i Ukraina på sistone. Poeter är som oftast de första konstnärerna att reagera på aktuella händelser. Dessa dikter finns sammanställda på särskilda webbplatser och ett stort antal antologier av ukrainsk poesi har publicerats utomlands.

Tarnawsky skrev dikten ”Testamente” som parafrafras på Taras Sjevtjenkos dikt med samma namn. Han går igenom den klassiska diktens alla motiv som negationer. Glömska, anonymitet och tomhet förblir en del av exilen, men såret kommer aldrig att läka – såret har inget namn längre.

Förläggaren Dmitrij Kuzmin är en nyckelfigur i samtida rysk poesi – poet, kritiker, översättare, arrangör av poesifestivaler, chefredaktör för *Vozduch*

Ryssland

Du land som förlamats av ett moderskapskomplex,
andra nationer sammanflätade i din kärleks taggtråd
– finns det verkligen ingen bland dina söner
som säger: ”Lämna dem i fred, mamma!”

Du landjätte, som slukar i dig skyddslösa böcker
som mållösa skötebarn i bibliotekens vaggor
– om man kunde leva en miljon år för att gå över hela din rand
lutande mot en kniv som om det vore en väns axel.

Oberoende – som oskyldiga, sovande stater i sina gränsers mjuka bäddar,
huvudstäder halvöppna som läppar –
men bakom horisonten böjer sig din snedögda Kristus över dem
med sin salta honung av syfilis på läpparna.

10.2.1970

Testamente

När jag dör, bränn min kropp,
som en förbjuden bok, samla upp all aska,
inte en molekyl får finnas kvar av mig,
på platsen där mitt bål flammade.

Och på Santanders näs, den längsta klippan som sticker ut i havet,
invänta en kraftig vind från syd,
och strö ut askan för vinden, låt för ett ögonblick
en grå flagga fladdra över blått vatten.

Sedan skall ni aldrig mer
minnas mig, uttala mitt namn,
så att inte bokstävernas skorv ska slitas sönder och
det oläkta såret därunder gjuta blod.

29.10.1969

(*Боздых*), den viktigaste kanalen för samtida rysk poesi. Redan 2014, då läget tillspetsades, flyttade han till Riga. Ungefär samtidigt upptäckte han den ukrainska historiska modernismen och samtids- poesin, som visade sig vara en riktig skattkammare.

Tarnawskys volym inleder förlagets serie med ukrainsk poesi. Publikationen betalar till en del tillbaka den ryska kulturens skuld till Ukraina. Om det tidigare var brukligt att förringa ukrainsk kultur som

rustik provinsialism, kan man nu bara förvånas över hur rik, originell och modig ukrainsk kultur är, säger Kuzmin.

Han påminner om att ukrainska vänner frågar oss: ”Vi ukrainare utvisade diktatorn och korrupta oligarker, varför kan inte ni ryssar göra detsamma?”

JUKKA MALLINEN
ÖVERSÄTTNING: JOHAN STÉN

Detta lik ruttnar

detta lik ruttnar
den stank som det utsöndrar
den pest som det utsprider
dessa flugor som kryper på det och surrar
dessa maskar som gräver i det
dessa vävnader bryts ner och cellerna sipprar ut

detta lik ruttnar
dessa ruiner av envist stående flervåningshus
detta Buchenwald av städer
dessa gator utan människor
dessa gator täckta av byggnadspillror
denna öde himmel ovanför dem
dessa bostäders utflytande innandömen
dessa invånares liv flyter ut som inälvor
dessa inälvor som flyter ut ur deras lik

detta lik ruttnar
dessa parader på det blodfärgade torget
dessa raka led av döda som går i gåsmarsch
dessa raka led av lik på ett podium ovanför dem
detta dregel ur deras halvöppna munnar
denna spya av medaljer över deras bröst
detta ledande lik i deras led
dessa bleknade gölar i hans hundögon
detta ansikte uppsvullet av anabola steroider
dessa ilningar i hans åldrande knän
denna darning av hans händer och hjärna
dessa horder av döda som jublar
dessa ögon av miljoner lik som glor på teven

detta lik ruttnar
dessa människokroppar med ansiktet mot stadens gator
dessa människokroppar på rygg på stadens gator
dessa människokroppar på sidan på stadens gator
dessa människokroppar försöker minnas hur de en gång låg i livmodern

detta lik ruttnar
dessa våldtäktsmäns telefonsamtal med sina fruar
dessa fruars förmaning att fortsätta våldta
dessa listor av behövliga saker som dikteras i telefonen

>>>>

detta lik ruttnar
denna stöld av ringar, örhängen, guldkedjor
denna stöld av nallar och skallror
denna stöld av barnskor och kläder
denna stöld av barnvagnar och trehjulingar
denna stöld av barns ryggsäckar och väskor

detta lik ruttnar
denna stöld av iPhones
denna stöld av iPads, laptoppar och desktoppar
denna stöld av tv-apparater, kylskåp och tvättmaskiner
denna stöld av köksteknik, dammsugare, mattor och toalettskålar
detta på väggen klottrade ”Vem sa åt er att leva väl?”

detta lik ruttnar
denna stöld av namn och historia
denna stöld av religion och kultur
denna stöld av människor och land

detta lik ruttnar
dessa mord på mödrar och barns fäder
dessa mord på barn till mödrar och fäder
dessa mord på farmödrar och barnbarnsbarn
dessa mord på systrar och bröder, farfäder och fastrar
dessa mord på nära vänner och grannar
dessa mord på okända främlingar

detta lik ruttnar
dessa flygplan flyger och ryker som cigaretterfimpar tills de störtar i marken
dessa fartyg sjunker som långa tunna figurer i datorspel
dessa stridsvagnar blossar upp i rök som fyrkantiga figurer i datorspel
dessa vridna rester av tanks som lämnats kvar på vägar och broar, i skog och mark
dessa rör av deras utsläckta kanoner

detta lik ruttnar
dessa lik av soldater utslängda på vägar och broar, i skog och mark
dessa lik av soldater som kurar i låga gravar
dessa soldaters lik ruttnar också de

detta lik ruttnar
dessa förvridna människohjärnor
dessa arga människor bitna av hatets rabiata hundar
dessa gamla gummor viftande med bleka röda fanor och skällande som hundar
dessa gamla gummor och de enorma huggtänderna i deras gap
denna fradga av griller som skummar på deras läppar

detta lik ruttnar
detta land utan morgondag
denna nation utan kunskap
denna nation som saknar ett ord för sanning
dessa ledare utan samvete

detta lik ruttnar
denna normala ordning
denna historiens gång
detta imperiets tid närmar sig sitt slut
denna början av en början
detta slutet av ett slut

detta lik ruttnar
detta lik

7 juni 2022

Fritt översatt från ukrainska, via ryska och
finska, av Jukka Mallinen och Johan Stén.

